

Jostakin teoreettisesta näkökulmasta 'tekijä' voi olla kuollut, mutta ei käytännössä. Kulttuuri-teollisuuden institutionaalisissa kontekstissa elävät ja toimivat käsikirjoittajat, tuottajat, ohjaajat, säveltäjät ja lavastajat. 'Tekijän' kokemukset, taidot, esteettiset ja poliittiset näkemykset eivät siten ole tarkoituksettomia. Tästä Dynastia on esimerkkitapaus.

Saippuaopperamuoto on käytökelpoinen väline eräänlaiselle journalistiselle kommentoinnille sosiaalisesta elämästä ja sen konflikteista – ja 'tekijätkin' tämän tiedostavat. Sisältäväthän saippuaoperat toki tarinoita, onhan niitä journalismissakin. Nykyisyyden korostus kuvastaa kuitenkin jäikmodernin yhteiskunnan aikakokemusta ja on erityisen televisionomaista. Tämä ei merkitse 'vapautta' myyttisestä lineaarisesta ajasta, mutta kokemuksellisesti Dynastia vältelee sitä, että nykyisyys, erilaisine tapahtumineen, kokemuksineen jne. on olemassa jatkuvasti uudistuvina mahdollisuuksina.

Jostein Gripsrud kritisoi Dynastia-tutkimuksessaan monia mediätutkimuksen keskeisiä positiioita, kuten ajatusta vastustuskykyisestä, suvereenista ja vapaasti merkityksiä tuottavasta katsojuudesta. Osansa kritiikistä saa myös saippuaopperan juhlinta erityisenä naisten lajityyppinä. Monet vaikutusvaltaiset mediätutkijat joutuivat teoksessa arvioinnin ja sarkastisen huumorin kohteeksi jopa siinä määrin, että lukija pakostakin tarkastelee Gripsrudin teosta kuin suurennuslasilla: Jos monet muut ovat tavalla tai toisella joko epäonnistuneet tai jääneet tutkimuksessaan puoliväliin, mitä tämä kyseinen teos sitten tarjoaa tilalle?

Konteksti tutkimuksen lähtökohtana – ja päätepisteenä

Gripsrudin metodologinen hanke tarkastella Dynastiaa moniulotteisena mediailmionä korostaa tutkijan asemaa tulkitsijana ja teoreettisten sitoumusten merkitystä. Tämä tekee ulkopuoliselle mahdolltomaksi toistaa tehtyä analyysiä, vaikkakin sosiologisesti suuntautunut lukija saattaa melko es-

teettä seurata sen etenemistä. Gripsrud onnistuu nimittäin toteuttamaan periaatteen, että konteksti on sekä tutkimuksen lähtökohtana että päätepiste. Tämä tulee esille esimerkiksi hänen suhteessaan yleisökirjeisiin.

Vaikka Gripsrud populaarikulttuurin tutkijoille tyypillisesti saamastuu vahvasti televisioyleisöön, hän kuitenkin välttää ajatuksen, että sosiaaliset struktuurit siirtyisivät sivuun sillä hetkellä, kun tutkija päättää idenfioitua tutkittaviinsa. Kun teksti sijoitetaan laajempaan medioiden kulutuksen yhteyteen, vastaanoton sosiaalisuudesta tulee esille muutakin kuin nautiskeleva ja potentiaalisesti vastarintainen katsoja. Tämä näkyy myös tuotannon analyysissä: Dynastian tuotanto oli riippuvainen kilpailusta televisiotuotannon sisämarkkinoilla Yhdysvalloissa ja niistä esiolosuhteista, joita sarjan kulutus Norjassa (ja 90 muussa maassa) tuo mukanaan.

IIRIS RUOHO

Merkitysten sotaa kaoksen keskellä

Ang, Ien (1996)

LIVING ROOM WARS

Rethinking Media Audiences for a Postmodern World
London and New York:
Routledge. 208.s

Ien Angin Living Room Wars on kokoelma Angin aiemmin julkaistuja artikkeleja. Yhdeksän artikkelin kokonaisuus on pyritty kirjoittamaan jatkuvajuoniseksi monografiaksi, vaikka kaikkea päällekkäisyyttä ei ole onnistuttu välttämään. Kaikki tekstit ovat Angin omia, lukuun ottamatta yhtä, jonka hän on kirjoittanut Joke Hermesin kanssa. Ainoa kokonaan uusi teksti on kirjain johdanto.

Kirja on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä Ang erittelee yleisöä ja katsojuutta yleensä, ja toisessa hän keskittyy yleisöjen sukupuoleen. Kolmannessa osassa Ang pohtii globaalien ja ylikansallisen mediakulttuurin suhdetta pai-

kalliseen mediakulutukseen.

Angin lähtöajatus on postmoderniksi muuttunut maailma, jossa eletään "pysyvästi herkistyneessä kulttuuristen ristiriitojen tilassa". Angin mukaan postmodernissa kaikki rakenteet ja prosessit eli kaikki järjestyksen tunne, varmuus ja turvallisuus ovat paikallisia, osittaisia ja tilanteeseen sidottuja. Aiheellisesti hän toteaa, että on tarpeen katsoa kenelle tällainen tila on olemassa, kenen kulttuuri on murtumassa, kenen kehityksestä on kyse ja missä yhteiskunta taas on jämähtänyt paikalleen.

Katsojien tutkiminen on Angille tärkeää, koska postmodernissa yhteiskunnissa media ja siten myös mediayleisöt ovat itsestään selvästi läsnä. Nykykulttuurin ymmärtämiseksi on pyrittävä löytämään katsojuuteen sellainen näkökulma, joka ei fetisoi eikä kutista yleisöä. Angin mukaan on kuitenkin syytä lakata etsimästä katavaa katsojatutkimuksen teoriaa ja tunnustaa, että teoretisointi ja tutkimus on aina epätäydellistä ja osittaista. Jos tällainen epistemologinen osittaisuus tiedon tuotannossa on itsestään selvää, tulee myös poliittisen ja sosiaalisen sitoutumisen tärkeys itsestään selväksi.

Aktiivinen mutta vallaton

Diskursiivinen käsite "aktiivinen katsojuus" on yksi postmodernin ilmenemismuoto, merkki kulttuurista ristiriidoista nyky-yhteiskunnassa. Katsojuus ei kuitenkaan ole kaikkea. On hetkiä, jolloin sosiaalinen ylittää kuluttamisen kudelman ja ihmiset ovat keskenään vuorovaikutussuhteissa, joita ei voi kunnolla ymmärtää jos heidät asetetaan vain katsojan subjektiosuhteeseen. Kommunikaatiota ei voi erottaa emuusta maailmasta. Lähetäjä- viesti-vastaanottaja -malli unohtaa, että maailmassa on valtasuhteita myös viestinnän ulkopuolella. Valta on suhteellista: vastaanottajalla on semioottista valtaa merkitysten muodostamisessa, mutta hänellä ei ole valtaa päättää mitä ja miten tuotettua ohjelmaa tuutista tulee.

Angin käsityksen mukaan käsi-

tys aktiivisesta yleisöstä on syntynyt 1980-luvulta alkaen. Hän lukee tämän kulttuuritutkimuksen ansioksi: kulttuuritutkimus avasi kurinalaisten tieteenaladiskurssien maailman ja muutti samalla katsojuiden ymmärtämisen ja mieltämisen. Ang korostaa, ettei aktiivinen yleisö tarkoita populaarin television maailman muuttumista kulttuurisen demokratian tyysijaksi. Aktiivinen ei ole sama kuin vallassa oleva, tai valtaa pitävä. Kulttuurinen demokratia on rajallinen, sitä rajoittavat tietyt parametrit ja konkreettiset olemassaolon olosuhteet. Ei voida sanoa, että populaarin valitessa hegemonia väistyy. Hegemonia toimii populaarin sisällä, hegemonia ei tule ulkopuolelta, vaan se asuu meissä.

Aktiivisuus sinänsä ei siis merkitse vastustusta tai edes kriittistä asennetta. "Valinnan vapaus" ja "jokaiselle jotakin" ovat teknologia- ja mediateollisuuden sloganeita, joiden avulla kutsutaan katsojat "aktiiviseen katsojuuteen" eli kuluttamaan mahdollisimman paljon uutta viestintäteknologiaa ja mediatuotteita. Samalla katsojat ovat tuomitut valinnan vapau-teen ja aktiivisuuteen. Postmodernissa identiteetti on jatkuvasti muokkautuva ja elämäntavan määrittelemä. Siitä vain vaihtamaan! Katsojat eivät vain ole passiivisia tai aktiivisia. Postmodernissa heidän on OLTAVA aktiivisia tulkitsijoita, lukijoita, katselijoita ja mielihyvän hakijoita, saadakseen irti jotain jättiläismäisen tarjonnan joukosta ja löytääkseen sen "oikean" vaihtoehdon, jossa jokaiselle on jotakin!

Kaupallista mielihyvää

Kaupallisen television menestyksen salaisuus on kaupallinen strategia: pyrkimys tuottaa ohjelmia, jotka tuottavat mielihyvää. Kaupallinen televisio siis puhuttelee katsojia ensisijaisesti sen kautta, mikä viihdyttää. Julkisen palvelun periaate puolestaan on ollut kansalaisuuden tuottaminen ja kasvat- tus. Samaan aikaan kaupallinen televisio on ollut "pahaa" ja "huonoa", kun taas julkinen palvelu on tuottanut "hyvää". Tämä

"pahan massakulttuurin" diskurssi vaientaa fanit ja kutistaa elinvoiman, joka muuten olisi ohjelmista saatavissa. Ang muistuttaa, että kaupallisesti tuotetutkin ohjelmat voivat tuottaa mielihyvää, eikä kaupallisuuden vastustaminen ei saisi johtaa ihmisten mielihyvän vastustamiseen.

Kaupallisen television tähden yleisöjä on ryhdytty mittaamaan. Samaan aikaan yleisö on fragmentoitunut tarjonnan lisääntymisen myötä, mistä syystä kaupalliset yhtiöt haluavat mitata yleisöjä yhä tarkemmin. Yrityksistä huolimatta epätietoisuus siitä, mitä ihmiset ruutujensa edessä tekevät vain kasvaa. Eikä se, että televisio on päällä, enää tarkoita sitä, että televisiota katsellaan; katselu ei tarkoita sitä, että ruutu otetaan huomioon; ohjelman katselu ei välttämättä merkitse myös mainosten katsomista, eikä mainosten katsominen välttämättä johda tuotteiden ostamiseen.

Ang toteaa, että radikaali kontekstualismi johtaa lopulta yleisön hajoamiseen niin, ettei mittaaminen ole enää tarpeen eikä järkevää. Yleisöjen mittaaminen on kuitenkin kaupalliselle televisiolle välttämätöntä. Sekä kaupalliset että akateemiset yleisötutkijat tuottavat yleisöjen määrittelyä ja diskurssia yleisöstä rajattavissa ja määriteltävissä olevana. Ang korostaa kuitenkin, että se mitä katsojuudesta kerrotaan voi vaihdella.

Mahdoton projekti

Menetelmä uudenlaisen katsojatutkimuksen toteuttamiseksi on etnografia. Tässä kirjassaan Ang kuitenkin liittyy siihen - itsekin mainitsemaansa - joukkoon, joka puhuu etnografiasta enemmän kuin tekee sitä. Etnografia on erityisen vaikeaa silloin, jos lähtökohtana on radikaali kontekstualismi, johon Angin sitoutuu. Radikaalin kontekstualismin mukaan kaikki vaikuttaa kaikkeen, joten niin televisio, yleisö kuin katsojakin muuttuvat mahdottomiksi määritellä. Tästä johtuen etnografian tehtävä vaikeutuu huomattavasti, koska hänen olisi tutkittava kaikki, oltava kaikkialla yhtä aikaa.

Ang toteaa, ettei tähän tieteenkään kukaan pysty, mutta etnografian on kuitenkin oltava aina jossakin ja paikannuttava johonkin. Paikannuttuaan tutkijan on ymmärrettävä, että kulttuuria kuvatessaan hän tulee aina myös tuottaneeksi ja konstruoineeksi kulttuuria.

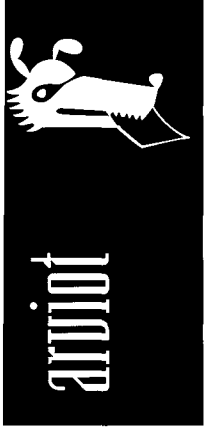
Paikallistaminen ei tarkoita tiettyyn kulttuuriseen ryhmään tai tiettyyn kulttuuriin keskittymistä, vaan laajempaa kontekstia. "Etnografinen projekti" selvittää kuinka rakenteelliset muutokset (ylikansallinen mediakulttuurin muutos) vaikuttavat ja tulevat osaksi tiettyjä kulttuurisia käytäntöjä ja muotoja, tietyissä historiallisissa tilanteissa. Angin mukaan

etnografisessa tutkimuksessa tulisi pyrkiä, ei vain osoittamaan ja arvostamaan monimuotoisuutta ja erilaisuutta, vaan myös ottamaan huomioon valtasuhteiden epätaasa-arvoisuudet. Siten tutkija saa mahdollisuuden huomata monimuotoiset erilaisuuksien ja homogeneisuuksien leikkauspisteet sekä autonomian ja riippuvuuden yhteenkietoutuneet kohdat: globaalin paikallisissa ja paikallisen globaalissa.

Sukupuolen vankila

Tietyn tekstin ja tietyn vastaanoton suhdetta ei siis pitäisi enää

utkia, vaan Angin mielestä olisi kiinnitettävä huomio median kulutukseen laajemmin. Etnografian tehtäväksi jää nostaa esiin joka-päiväisestä virrasta ne jatkumot ja katkot, jotka ovat muutoin "luonnollisen" näköisiä ja jäävät siksi huomaamatta. Esimerkiksi etnografinen tutkimus voi selvittää minkälaisia sukupuolen positioita ketkäkin naiset ja miehet ottavat missäkin konkreettisisä tilanteissa ja millaisilla investoinneilla, minkälaisen artikulaatioiden seurausena.

Ang on omistanut kirjansa keskimmäisen jakson juuri sukupuolen pohtimiselle. Joke Hermesin kanssa hän toteaa, että feministisen katsojatutkimuksen keskittyminen vain naisiin uusintaa käsitystä siitä, että naisten suhde mediaan olisi erityisen ongelmallinen. Nainen on sukupuoli, mutta mies ei, mies on normi. Ang ja Hermes lisäävät, että olisi korkea aika tutkia miesten pornografian käyttöä nimenomaan siitä näkökulmasta, että kyseessä on miesten genre.

Ang ja Hermes korostavat, ettei sukupuoli määritä median käyttöä, vaan tietyissä median käyttötavoissa ja niiden kautta muodostuu sukupuolistettuja identiteettejä ja samalla tietyt käytännöt tulevat sukupuoliksi. Artikulaatiot ovat kontekstisidonnaisia. Ne tuotetaan kerta toisensa jälkeen päivästä toiseen ja siksi ne tuottavat vahvistettuja sukupuolen merkityksiä, sukupuolten suhteita ja sukupuolen identifikaatioita. Joskus sukupuolettomat, sukupuolesta riippumattomat identifikaatiot voivat olla tv:n katselussakin sukupuolisia tärkeämpiä.

Näiden sukupuolettomien identifikaatioiden ansiosta naisetkin (!) voivat hetkellisesti "paeta sukupuolensa vankilasta". Jään pohtimaan, mitä sen vankilan ulkopuolella naiselle on. Onko kuitenkin niin, että nainen pakenee sukupuolta (naisuutta, sillä miehän ei ole sukupuoli) inhimillisyyteen, joka onkin sitten mieheys? Tällä tavoin ilmaistuna sukupuolettomat identifikaatiot lakkaavatkin vaikuttamasta sukupuolettomilta, vaikka sinänsä ym-

märränkin Angin ja Hermesin ajatuksen identifioitumisesta jonkin muun kuin sukupuolen kautta.

Ehkä ongelma on siinä, että loppujen lopuksi Ang tulee uusintaneeksi käsitystä feminiinisinä ja maskuliinisina pidettyjen piirteiden liittymisestä juuri biologisiin naisiin ja miehiin. Esimerkiksi selostaessaan Brunndonin ja Morleyn tekemiä katsojatutkimuksia Ang kertoo heidän todenneen miesten ja naisten katselussa eroja: miehet katselevat keskittyneesti, naiset kotityön ohessa. Tämä johtuu työnjaosta: miehet tekevät työtä kodin ulkopuolella ja naiset kotona, ja kotona on aina työ kesken. Ang pitää tärkeänä, ettei tiettyä katselun piirrettä sidota mieheyden tai naiseuden piirteeksi, vaan katselutavat johtuvat siitä minkälaista työtä miehet ja naiset tekevät. Nämä tulokset nousivat tietenkin Morleyn ja Brunndonin aineistoista, mutta kun Ang keran eritteli sukupuolijärjestelmää, jäin kaipaamaan häneltä painotusta: myöskään kotityö ei liity olemuksellisesti naiseuteen tai kodin ulkopuolinen työ mieheyteen. Toisin sanoen, jos mies on vastuussa kotitöiden tekemisestä ja nainen käy kodin ulkopuolella työssä, voi miehen katselu muodostua yhtä katkonaiseksi kuin "kotiäidinkin".

Globaalia paikallisuutta

Ang puhuu paljon paikallisuudesta, mutta varsinkaan kirjan alkupuolella hän ei paikannu. "Yhteiskunta", "kulttuuri" ja "postmoderni" ovat tiloja, jotka vallitsevat maailmassa yleispätevinä nivoutumatta konkretiaan. Kirjan viimeisessä osassa tämä ongelma poistuu osittain, kun Ang alkaa puhua konkreettisista paikoista ja tietyistä kulttuureista, paikantaa globaalin kulttuurin pääasiassa Yhdysvalloissa tuotetuksi populaarikulttuuriksi, joka leviää ylikansallisesti, mutta ei universaalisti. Eritellessään paikallisten kulttuurien mahdollisuuksia käyttää globaalia materiaalia omiin tarkoituksiinsa Ang tuntuu unohtavan sen, että esimerkiksi televisio-ohjelmat ovat muutakin kuin genrejä ja tapoja

tuottaa merkityksiä. Ne ovat myös kokemisen, tuntemisen ja elämisen tapoja, sisältöjä muotojen lisäksi.

En tarkoita, että Ang olisi väärässä sanoessaan, ettei integraatio vähennä kulttuurista monimuotoisuutta vaan tarjoaa aineksia uusien kulttuuristen muotojen syntyä paikallisissa olosuhteissa. Paikalliset kulttuurit nivovat tieteen globaaleja aineksia kulttuuriinsa sopivin tavoin, mutta muutokset ovat ainakin ajan myötä syvempiä kuin mediankäytön muotoihin liittyviä. Seuraukset liittyvät paitsi ulkonaisiin seikkoihin (kuten siihen että Etelä-Amerikassa on muotoutunut telenovela-genre Yhdysvaltalaisen saippuan mallin mukaan), myös kulttuuriin käsityksiin oikeasta ja väärästä, hyväksyttävästä ja epänormaaleista jne.

Osatotuuksia kaaoksessa

Ang päättää kirjansa pohtimalla postmodernia kaaosta. Postmoderni kapitalistinen maailma on todellinen epävarmuuden tila. Median käyttö on kaaottista, mutta kaaos ei merkitse sitä, että katsojien kyky käyttää mediaa onnistuisi aina välttämään rakenteet ja pakenemaan institutionaalista.

Kaaos ei ole järjestyksen vastakohta, vaan moottori, joka ajaa systeemiä monimutkaisempaan järjestykseen. Mitä kaaottisempi systeemi on, sitä enemmän se sisältää informaatiota. Kulutuskulttuuri perustuu ajatukselle, että jatkuva identiteetinmuodostus tuottaa mielihyvää ja on mielekäästä. Postmodernissa kapitalistisessa maailmassa on sisäänrakennettuna, ei vastarinta (recistance), vaan epävarmuus, epämääräisyys, kaaos. Siksi postmodernissa maailmassa täytyy luopua etsimästä yleispäteviä tiedon ja totuuden muotoja ja tyytyä hakemaan osatotuuksia.

MOT.

KATJA VALASKIVI